

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

עוברות ומניקות בתענית צבור

(י"ד א') תני חדא: עוברות ומניקות מתענות בראשונות, ואין מתענות באחרונות.

ותניא אידך: מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות.

ותניא אידך: אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות.

אמר רב אשי: נקוט אמצעייתא בידך, דמיתרצון כולהו.¹

שיטות הראשונים

נקוט אמצעייתא בידך: דעת רי"ף ורא"ש, שלמסקנה, עוברות ומניקות אינן מתענות לא בג' ראשונות ולא בז' אחרונות. אבל מתענות בג' אמצעיות. **והרמב"ם** כתב, "ובאלו השבע בלבד עוברות ומניקות מתענות, אבל בשאר התעניות אין עוברות ומניקות מתענות".² **והשו"ע** פסק כרי"ף ורא"ש.³

מעוברות ומניקות שאינן צמות: כתב הרמב"ם "ואף על פי שאינן מתענות - אין מענגין עצמן בפנוקין אלא אוכלות ושותות כדי קיום הגלד". וכן כתב סמ"ג בשם הירושלמי. וכ"כ השו"ע.⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעה)

ה. עוברות ומניקות מתענות, אבל לא בג' ראשונות ולא בז' אחרונות; ומיהו לא יאכלו אלא כדי קיום הגלד (ואסור להן להחמיר ולהתענות) (תשב"ץ סימן תכ"ח).

(או"ח, הלכות מגילה ופורים, סימן תרפו)

ב. מתענים ב"ג באדר; ואם חל פורים באחד בשבת, מקדימין להתענות ביום חמישי. **הגה:** ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצר, כגון: מעברות או מניקות או לחולה שאין בו סכנה.⁵

¹ כלומר, תריץ דבשלוש אמצעיות היו מתענין, ומתמצת לכולהו הנך מתנייתא. הא דקתני בראשונות ולא באחרונות, הנך ראשונות לא ראשונות ממש ניהו, אלא אמצעיות, דאינהו הוו ראשונות לאחרונות. אבל בשבע אחרונות לא מתענו, דכיון דשבע ניהו לא מצו עוברות ומניקות למיקם בהו. והא דקתני באחרונות ולא בראשונות, הנך אחרונות אמצעיות ניהו, והראשונות ראשונות ממש. ואין מתענין בהן, דלא תקיף רוגזא כולי האי. וצחות לשון הוא לתנא למיקרי לאמצעיות ראשונות לאחרונות, ואחרונות לראשונות. רש"י.

² וכתב הרב המגיד שהוא גורס: 'נקוט מציעתא בידך', ומפרש שהברייתות האלו חולקות זו על זו, ורב אשי פסק כברייתא אמצעיתא, ופירוש אחרונות הן שבע אלו שאין אחריהן תענית. כתב הב"י, ובירושלמי (פ"א ה"ה) אמרו שמתענות בראשונות ואמצעיות, ולא בשבע אחרונות. ולדברי הכל הירושלמי חולק על תלמודא דידן, ולא קיימא לן כוותיה.

³ או"ח תקעה, מקורות: רי"ף (ד ב בדפיו). רא"ש (סי' יט). רמב"ם (הל' תעניות ג,ה).

⁴ או"ח תקעה, עוד כתב הב"י בשם התשב"ץ (סימן תכח, ולא מצאתיו), עוברות ומניקות שמתענות, ברע הן עושות. כי הוא רע לולד, וגם שמתנוולות בעיני בעליהן. והביאו הרמ"א. מקורות: רמב"ם (הל' תעניות ג,ה). סמ"ג (עשין דרבנן ג, ד"ה גרסינן בפ"ק דתענית).

⁵ דאלו אין מתענין אפילו בראשונות ואחרונות, כמש"כ בספ"ק דתענית. ולא אמרו אלא בת"ב וביוה"כ, כמש"כ בפ"ד דפסחים, ופשיטא לחולה שאין בו סכנה. ביאור הגר"א.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בשבע תעניות אחרונות מתריעין

(י"ד א') (שנינו במשנה:) מה אלו יתירות על הראשונות, אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות. במאי מתריעין?
רב יהודה אמר: בשופרות.

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר: בעננו.

(ומסיק) בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה (והיינו מתריעין דקתני הכא במתניתין). כי פליגי בעננו.
מר סבר קרי לה התרעה (והאי דקתני בעלמא, משנה לקמן, י"ט א', מתריעין, בעננו), ומר סבר לא קרי לה התרעה.
למאן דאמר בעננו, כל שכן בשופרות. ולמאן דאמר בשופרות, אבל בעננו לא.

והתניא: ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות, כגון חיכוך, חגב, זבוב, וצירעה, ויתושין, ושילוח נחשים ועקרבים,
לא היו מתריעין אלא צועקין.

מדצעה בפה, התרעה בשופרות!

תנאי היא, **דתנן** (לקמן י"ט א'): על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפוה גייס, או נהר (המתפשט), ועל ספינה
המטורפת בים. רבי יוסי אמר: לעזרה (צועקין לבני אדם שיבואו לעזרם), אבל לא לצעקה (תפילה).
במאי? אילימא בשופרות, שופרות בשבת מי שרי? אלא לאו בעננו, וקרי לה התרעה, שמע מינה.

שיטות הראשונים

בשופרות דכולי עלמא לא פליגי: כתב הרמב"ם "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שיִרְחֲמו
מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות, ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש - מריעין
בחצוצרות ובשופר..."⁶

ושאר מיני פורענויות, כגון חיכוך, לא היו מתריעין: בפרק **מרוכה** (בבא קמא, פ' ב') אמרינן, מתריעין על החיכוך בשבת.
ומקשה מהברייתא כאן, ומתרץ, כאן בלח כאן ביבש. **רש"י** פירש שיבש קשה מלח. **והרמב"ם** פירש שהלח קשה מהיבש.
וכן פסק השו"ע.⁷

זבוב צירעה ויתוש: כתב הרמב"ם "שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששלחו והזיקו, כגון שלוח נחשים ועקרבים, ואין
צריך לומר צרעין ויתושין והדומה להם - אין מתענים עליהם ולא מתריעים, אבל זועקים בלא תרועה." וכתב **הראב"ד**,
אם היו נושכין וממיתין, אפילו צרעין ויתושין וזבובים, כי כולם שלוחי המקום הם. וכן פסק השו"ע.⁸

⁶. מקורות: רמב"ם (הל' תעניות א, ד).

⁷. או"ח תקעוה. מקורות: רש"י (ב"ק פ' ב', ד"ה יבש). רמב"ם (הל' תעניות ב, יג).

⁸. או"ח תקעוה. המגיד משנה הבין שהרמב"ם חלוק על הראב"ד, וסובר שאף כשממיתין אין מתענין, מפני שאדם יכול להורגן ולהישמר
מהם. משא"כ חיה רעה. והכס"מ הבין שאף הרמב"ם מודה לראב"ד, ופסק כן בשו"ע. מקורות: רמב"ם וראב"ד (הל' תעניות ב, ט).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעה)

ד. עברו אלו (ולא נענו). בית דין גוזרין עוד שבע תעניות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני, וכל מה שאסור בשלשה שלפני אלו אסור אף באלו, ויתרין אלו שמתריעין בהם בשופר על הברכות שמוסיפים בהם... (או"ח, הלכות תענית, סימן תקעו)

ה. וכן מתענין על החולאים... וכן חפוף לח הרי הוא כשחין פורח, ואם פשט ברב הצבור מתענין ומתריעין עליו; אבל חפוף יבש, צועקים עליו בלבד...

ז. ... אבל שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששלחו והזיקו, כגון שלוח נחשים ועקרבים שמזיקים ואינם ממיתים, ואין צריך לומר צרעים ויתושין והדומה להם, אין מתענים על ידם ולא מתריעין.

ט. ... אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין, אלא זועקין בלבד; ועכשו שאין אנו מכירין מינים הללו, על כלם מתריעין.

יג. עיר שהקיפופה גזיזים או נהר, וספינה המטרפת בים, אפלו על יחיד הנרדף מפני גזיזים או לסטים, או רוח רעה או חולה שאר חלי שיש בו סכנת היום (ולברך החולה בשבת עין לעיל ס"ס רפ"ח), זועקים ומתחננים בתפלות בשבת אבל אין תוקעין, אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזר אחיהם ולהצילם.

(או"ח, הלכות שבת, סימן רפח)

ח. אין מתענין (בשבת) על שום צרה מהצרות כלל.

ט. אין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר. וכן עיר שהקיפופה גזיזים או נהר וספינה המטרפת בים, ואפלו על יחיד הנרדף מפני גזיזים או לסטים או רוח רעה, זועקין ומתחננים בתפלות בשבת, אבל אין תוקעין אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזר אחיהם ולהצילם (וע"ל סי' תקע"ו, סי"ג).

תעניות צבור שלא על מניעת גשמים

(י"ד ב') בשני דרבי יהודה נשיאה הוה צערא, גזר תלת עשרה תעניות ולא איעני. סבר למיגזר טפי. אמר ליה רבי אמי: הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי.

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא: רבי אמי דעבד, לגרמיה הוא דעבד (לעצמו דרש), שלא אמר אלא לפי שהוא לא היה רוצה להתענות). אלא הכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לא שנו (דאין גוזרים יותר משלש עשרה) אלא לגשמים. אבל לשאר מיני פורענויות, מתענין והולכין עד שיענו מן השמים.

תניא נמי הכי: כשאמרו שלוש וכשאמרו שבע (תעניות), לא אמרו אלא לגשמים. אבל לשאר מיני פורענויות, מתענין והולכין עד שיענו.

לימא תיהוי תיובתיה דרבי אמי! אמר לך רבי אמי: תנאי היא, **דתניא**: אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור, לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא מן השם הוא זה, אלא מפני שיצא זמנה של רביעה.⁹

⁹. של יורה, שהרי מרחשון עבר על כולן לסוף התעניות, שמקצתן היו בכסליו, כדקתני מתניתין. ואיכא למשמע מדברי שמעון, דבשאר

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

תענית על שאר מיני פורענויות: פסקו רי"ף, רא"ש, ורמב"ם, כרבי יוחנן, שמתענין והולכין עד שיענו מן השמים. וכן פסק השו"ע.¹⁰

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעה)

א. כָּשֶׁם שֶׁמִּתְעַנִּים וּמִתְרַעֲבִים עַל הַגְּשָׁמִים כִּךָּ מִתְעַנִּים עַל שְׁאֵר הַצָּרוֹת; כְּגוֹן גּוֹיִים שֶׁבָּאוּ לַעֲרֹךְ מַלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ לְטַל מִהֶם מָס, אוֹ לִקַּח מִיָּדָם אֶרֶץ, אוֹ לְגַזֵּר עֲלֵיהֶם צָרָה אֲפִלּוּ בְּמַצּוֹה קִלְהָ, הֲרִי אֵלֶּי מִתְעַנִּין וּמִתְרַעֲבִים עַד שֶׁיִּרְחֲמוּ...
ו. אַחֵר שֶׁגָּזְרוּ י"ג תַּעֲנִיּוֹת אֵלֶּי, אִם לֹא נַעֲנוּ אֵין גּוֹזְרִין עוֹד; וְהֵן מִלֵּי כְּשֶׁמִּתְעַנִּים עַל הַגְּשָׁמִים, לְפִי שֶׁכְּשֶׁעָבְרוּ אֵלֶּי כְּבָר עָבְרוּ זְמַן הַגְּשָׁמִים וְאֵין בָּהֶם תּוֹעֵלָת, אֲבָל עַל שְׁאֵר פְּרָעָנוֹת מִתְעַנִּים וְהוֹלְכִים עַד שֶׁיִּעֲנוּ.

שאלת מטר במקומות הצריכים למטר כל השנה

(י"ד ב') שלחו ליה בני ניוה לרבי: כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן. כיחידים דמינן ובשומע תפלה (אומרים שאלת מטר, כיחיד השואל צרכיו בשומע תפלה¹¹), או כרבים דמינן ובברכת השנים.

שלח להו: כיחידים דמיתו ובשומע תפלה.

(ושקיל וטרי, ומסיק) מאי הוי עלה?

רב נחמן אמר: בברכת השנים. רב ששת אמר: בשומע תפלה.

והלכתא - בשומע תפלה.

שיטות הראשונים

יחידים הצריכים למטר מתי שואלים: מסקנת הסוגיא בשומע תפלה, ופסקו כן כל הפוסקים. וכתב רבינו יונה, שאפילו במקומות הצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל, מחזירין אותו.¹² וכן פסק השו"ע.¹³

מיני פורענויות דכל שעתא הוי זימנייהו למיבטלי, אפילו טפי גזרינן. ורבי דאמר אין מטריחין, סתמא אכולהו קאמר, ואנא דאמרי כרבי. רש"י.

¹⁰. או"ח תקע"ו, מקורות: רי"ף (ה א בדפיו). רא"ש (סי' יט). רמב"ם (הל' תעניות ב,ב).

¹¹ דהא דאמרינן שאלה בברכת השנים אפילו ביחיד, משום דזמן צבור הוא. אבל במילתא אחריתי דהוי ליחיד ולא לצבור, כהכא דבתקופת תמוז לאו זמן שאלת צבור הוא, בשומע תפלה הוא דמדכר ליה ולא בברכת השנים, כדאמרינן במסכת ע"ז (דף ח' א') ובברכות (דף ל"א א'): אם היה לו חולה בתוך ביתו מזכירו בברכת החולים. רש"י.

¹². שאם הם צריכין לגשמים, ישאל אותם בשומע תפלה; אבל לא ישנה מהמטבע שתקנו חכמים. תר"י.

¹³. או"ח קי"ב, כן מבואר מדברי השו"ע, שכתב שאם בארץ אחת כולה הצריכה מטר, טעו יחידים, אינו חייב מעיקר הדין לחזור (ר' בהרחבה להלן), וכתב הביה"ל (ד"ה ומיהו), שבא לאפוקי אם איזו עיירות צריכין למטר, כל שאין עליהם שם ארץ, כיחידים דמי. וכתב הביה"ל, ולפלא על הפרי חדש שפסק דעיר אחת הצריכה מטר גם כן בדיעבד אין חוזר, הא יש ראייה מההיא דבני ניוה להיפך (שהשיב להם רבי דכיחידים דמו). מקורות: רבינו יונה (ברכות כ א ברי"ף).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ארץ שלימה הצריכה מטר בימות החמה: דעת הרא"ש, שאף רבי לא אמר דכחידיים דמו, אלא בבני עיר אחת. אבל ארץ גדולה מאוד, כגון ארץ אשכנז וצרפת, ואי אפשר לתבואה שם להתקיים בלא מטר, אף אחרי פסח, מודה רבי ששואלים כל זמן שהם צריכים. וכתב הרא"ש שלא נתקבלו דבריו לפני **חכמי דורו**. וכן פסק השו"ע, שאף ארץ כיחידים דמו. ועכ"פ פסק, שבכזו ארץ, אם טעה היחיד ושאל מטר בימות החמה, אינו מחויב לחזור, אלא יתפלל בתורת נדבה.¹⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קיז)

ב. יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפלו עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כלה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו ובשומע תפלה; ומיהו אם בארץ אחת כלה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחייב לחזור כלל) (בית יוסף בשם מהר"א ומהר"ם ומהר"ן סבירי להו כהרא"ש).

חומר שבע תעניות אחרונות

(י"ב ב') (המשך משנה): עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהן עוד שבע, שהן י"ג תעניות על הצבור. הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות. בשני מטין (פותחים במקצת, ולא לגמרי) עם חשיכה, ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת.

(המשך משנה): עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה, באירוסין ובנישואין, ובשאלת שלום בין אדם לחבירו, כבני אדם הנזופין למקום. היחידים חוזרין ומתענין, עד שיצא (=שיעבור חודש) ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים, סימן קללה, שנאמר,¹⁵ "הלוא קציר חטים היום" וגו'.

(י"ד ב') (שנינו במשנה): בשני מטין עם חשיכה,¹⁶ ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת.

תניא: בשני מטין עד הערב, ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת. היו לו שני פתחים, פותח אחד ונועל אחד. היה לו אצטבא כנגד פתחו,¹⁷ פותח כדרכו ואינו חושש.

(שנינו במשנה): עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה. **תנא:** בבנין, בנין של שמחה (אבל אין הכוונה בנין שהוא צריך לו). נטיעה, נטיעה של שמחה. אי זהו בנין של שמחה? זה הבונה בית חתנות לבנו. אי זו היא נטיעה של שמחה? זה הנוטע אבוורנקי של מלכים.

¹⁴. או"ח קיז.ב. הב"י כתב, שלכאורה היה נראה, שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן, הוי ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש, והילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה. ומכל מקום, כיון שהרב ספק עלינו את הדבר, מי יקל ראש כנגדו, ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה. מקורות: רא"ש (שו"ת כלל ד, סי' י).

¹⁵. שמואל א יב, יז.

¹⁶. מטין, שלא יראו בני אדם ויצטערו, אלא לעת ערב פותחין מקצתן, כדי שיהא להם מה לאכול בלילה. רש"י. וכתב הרמב"ם (פיה"מ), שפותחים מקצת דלתות החנויות עם השקיעה, ואינו מוציא סחורות שבחנות ומסדרם.

¹⁷. כסא, דהשתא אין החנות פתוחה לרשות הרבים, ואם הוא פתוח, אינו נראה כל כך. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ובשאלת שלום. תנו רבנן: חברים, אין שאילת שלום ביניהן. עמי הארץ ששואלין, מחזירין להם בשפה רפה ובכבוד ראש. והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין, כבני אדם הנזופין למקום, עד שירחמו עליהם מן השמים.

שיטות הראשונים

היה לו איצטבא כנגד פתחו פותח כדרכו ואינו חושש: רש"י פירש, אפילו בשני. והרמב"ם כתב "ואם יש לחנויות אצטבא לפניה - פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש". וכן פסק השו"ע.⁴⁸

אי זהו בנין של שמחה? זה הבונה בית חתנות לבנו: כתב הר"ן דלאו דווקא, אלא הוא הדין לכל בנין שאינו צריך, ונעשה רק לנוי ולהרווחה בעלמא. עוד כתב בשם רב האי גאון, שדווקא של רשות אסור. אבל מי שאין לו בית חתנות כלל, ואין לו אישה ובנים, של מצוה היא, ואע"פ שהוא שמחה, מותר.⁴⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעה)

- ד. עברו אלו (ולא נענו), בית דין גוזרין עוד שבע תעניות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני, וכל מה שאסור בשלשה שלפני אלו אסור אף באלו, ויתרין אלו שמתריעין בהם בשופר על הברכות שמוסיפים בהם, ומתפללין ברחוב העיר, ומורידין זקן להוכיחם, ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת המנחה, ונועלים את החניות ובשני לעת ערב פותחין מעט (אותן החניות המוכרות אכילה ושתיה) (בית יוסף בשם רש"י) כדי שימצאו לקנות לסעדת הלילה, ובחמישי פותחין כל היום חניות המוכרות מאכל, מפני פבוד השבת; ואם יש לחנויות שני פתחים, פותח אחד ונועל אחד; ואם יש לחנויות אצטבא לפניה, פותח כדרכו בחמישי, ואינו חושש.
- ז. כשמתענים על הגשמים ועברו י"ג תעניות אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה (אלא אם כן כתלו נוטה לפל) (טור), וממעטין בארוסין ונשואין אלא אם כן לא קים מצות פריה ורביה, וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחברו; ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנזדים למקום, ועם הארץ שנתן להם שלום משיבין לו בשפה רפה וכבד ראש; ותלמידי חכמים לבדם חוזרים ומתענים שני וחמישי ושני עד שיצא ניסן של תקופה; ומתריין לאכל בלילה, ובמלאכה ובשאר דברים, ומפסיקים בראש חדש חנכה ופורים; יצא ניסן של תקופה, והוא כשהגיע השמש לתחלת מזל השור, אין מתענין עוד שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה, הואיל ולא ירדו כל עקר בתחלת השנה.

הדרן עלך מאימתי

⁴⁸. או"ח תקעה, ד. וכתב ב"י, ודבר פשוט הוא דהא דבשני מטין עם חשכה ובחמישי מותרין, היינו דוקא בחנויות המוכרות מאכל ומשתה, ומפני הצורך התירו להם. אבל חנויות המוכרות שאר דברים, אין פותחין אותם כלל. וכן משמע מדברי רש"י. וכן פסק בשו"ע. מקורות: רמב"ם (הל' תעניות ג, ז).

⁴⁹. והביא דבריו הב"י (או"ח תקעז), להלכה. וכן המשנ"ב (תקעז, ס"ק יח) הביא ריש דברי הר"ן. וראה עוד במשנ"ב (תקנא, ב, ס"ק יב). מקורות: ר"ן (ה ב ברי"ף, ד"ה אבורנקי).